

KRITIKAPÁLYÁZAT

ÜZENET

a bárhoni magyar olvasónak és főkép
Ferdinándy Mihálynak,*
a Délszigetre, a „Baklovagok” kapcsán,
mely regénynek nevezett pars-pro-toto
családtörténet Bécsben, a Sodalitas Kiadónál
jelent meg, 1983-ban, 347 lapon

Scriptori salutatem. Kettlen irtuk ezt a leveles-regényt, Mihályom, Szentgáli Jenő és én magam, Rudolf. E kettőst te kerekítetted háromsággá, édes öcsém, amikor elvállaltad a tudós íródeák szerepét. Nem is olyan régen még vajákosnak nevezték az olyan embert, mint te vagy, amikor történetet írsz, manapság azonban párizsi és bécsi doktorok műveinek hatására, egyes pionírek a „pszichés” jelzővel illetik azt, ki a dolgok mélyére lát. Legyen bár az, nem több, látszólag, mint egy családi levelezés. Az ilyen ember, mint te, Mihályom, soh' sincs egyedül. Engedd meg, hogy az olvasók kedvéért nyilvánosan elmondjam azt, miként küld az ember üzenetet a másvilágról, földi hűveinek.

Ha hiszitek, ha nem, a megholtak többsége nem a Mennybe vagy a Pokolba, hanem a Purgatóriumba kerül. Hogy korombeli hasonlattal éljek: annyian vagyunk itt kortársak a Tisztítótűznek nevezett régióban, mint Kossuth Lajos temetésén valának. A másvilági purgálás több módja közül az egyik az, amikor péntekenként lepergetik, mindenkinek külön-külön, saját földi életét, hol szerettei, hol pedig ellenei viszonylatában. (A Gyehennában csak az ellenek, a Paradicsomban csak a barátok viszonylatában.) Az életek összefonódnak a földön, jobbára kibogozhatatlanul. Könyvünk, többek között, ezt is példázta. Bár az olvasó kezébe adjuk a szálakat, a csomókkal éppúgy nem boldogul, mint ahogy nem boldogultunk mi, amikor életün-

ket leéltük. A Tisztítótűz dimenziójában megadatik, hogy az összefonódó életeket kettesével, hármasával lássuk, néha úgy, hogy nem fő, hanem társszereplői vagyunk saját életünknek. Megsejtetted a lényegét ebből, Mihályom, helyesebben jól odafigyeltél, amikor súgtunk neked. Könyvedben (könyvünkben) az én életem (Rudolfé) összefonódik Jenőével, s vele napló-, levél-párbeszédet alkot, miként összekötött bennünket a vér, a kultúra, a barátság, egy asszonszerelem lehetősége és kettőnk karakterének különbözősége. Az egyezők gyakrabban sűrölköznek, a különbözők leginkább kiegészítik egymást. Ámbár ha kettőnk egy harmadik, a gyengébb s gyengédebb nemből való viszonylatában nézzük, mi kettlen két pólusa lehettünk egy nő önéletrajzában.

Annálfogva, hogy látszólag regényt szerkesztünk, mondanivalónkat sok plauzibilis (igaz, de nem való) levél formájában kanalizáltuk. Dimenzióinkban ismeretes asztaltársaságot alkot az ún. „Ellenszegülők csoport”, hol a hangadók – hol igen, hol nem – a századfordulón délceg Ferdinándyak. Atyáddal közeli barátságot, mondhatni belső rokonságot tartok. Érdekes módon ő olyan tulajdonságokkal is rendelkezik, mint Jenő, s olyanokkal, mint én magam. Mintha, bizonyos ponton, benne egyesülnénk.

Ugyanakkor őt mélyen érdeklik még itt is a lovak, mentális fogadásokat köt Pegazusokra (sors bona nihil alud), és nyer, mint egy szemfényvesztő. Meg kell jegyezzem, hogy amikor a Kossuth apánk betegségét és elhalálózását követő konstellációban atyád képviselő lett Mohácson, mintha csak magamat láttam volna ácsorogni annak a kies történelmi nagyfalunak kortesektől övezett állomásán. Amiként familiádban olykor az aggastyánban is kitarított a férfierő, úgy mibennünk, Szentgáliakban is megélt ez a tendencia, lásd idősb Szentgáli Illés példáját. Lazább pázhuzamba állítható a te atyád és az én első házasságom, szerelmem, annak balvégzete és az azután következő optimista fordulat.

A BAKLOVAG regény szárnyán jobban megértjük, amit az ELLENSZEGÜLŐK* életrajzíró kegyelete nem részletezett kellőképpen, ti. az aktív férfi árnyékában az unalmá-

* 1992. októberben volt nyolcvanesztendő. A *Liget* 1992. márciusi száma szerint nemrég mondta Rugási és Márton uraknak: „Aztán egy délután Puerto Ricóban elkezdtem írni, és két hónap alatt megírtam a BAKLOVAGOK-at, és akkor már tudtam, hogy ezt folytatni kell. És hogy ez, mint Goethe mondta a FAUST-ról, ez a *Hauptgescháft*...”

* Az ELLENSZEGÜLŐK, 1859–1919 (San Francisco, 1980) a Ferdinándyak két generációjának családi korportréja

ban a káros szenvedélyeire fanyalodó nőt, a becsapott szerelmes férfi önáltató pszichológiáját, a válást mint a terhek letudását, s a ritka, de nem páratlan felszabadultságot, ami egy „második élet” kezdete lehet.

Am, azért, nagy selyma is vagy, Mihályom! Éppenséggel ott szeged fonalát a történesnek, ahol már oly sok mindent kiterítettél, ahol összefonódó életünk, részben, látszólag különválnék, részben új fordulatot vesz, ahol valóban összeszőhetné már a sors a hymen szálait. Többet nem mondok, hadd okozzak álmatlan éjszakákat földi lektoroknak, akik tudni szeretnék, mikor lónek bakot a Baklovagok, ki meddig megy el gondolatban és tettben a bejósolt testi vagy lelki összefonódás útján, hogy vélekednek és nyilatkoznak föl-szabadult gondolkodású nők a századvég előtt, mit ért (családjának) az ember, ha nemes volt s ha magyar?

Önvállveregetéssel mondom: *olvassátok*, hisz ilyenek voltunk mi magyar atyámfiai, magánéletünkben. Közülünk eme ferencjós-kás időkben több volt a művelt vagy műveltségre éhes ember, mint mindenkori történeszek azt hinni engednék. A jobbágyfelszabadítás érvényesítésével a patópáloknak befellegzett. Jól láttad, Mihály öcsém, aki élni akart, emberi szinten, annak tudni kellett. A tudás, a csillapodó ütemű, de még mindég tartó konjunktuurában gyümölcsöztethető volt direkte, mint szerénységem esetében, vagy áttételesen, mint Jenő példája mutatja. Ilyetén, regénynek nevezett könyvünk* a kor egy szelete; koruk arénájában önnön nehézségeikkel küszködő lovagjainak lovagias védelme. Osztályunk, koromban, nem parasztnyúzással vétett, hanem megannyi mulasztással. Bárha megértenék ezt is, a korszellemben, de családi síkon íródott könyvből az olvasók, ami nehezebb, mint gondolnánk, mert ismerni kell ehhez az ELLENSZEGÜLŐK-et is. A kettő úgy illik egymáshoz, mint glazkesztyű az úri kézre. Lásd, Mihály öcsém, azért is választottunk téged íródeákunknak, mert korábbi írásaidal tanúbizonyságot tettél páratlan ráhangolóképessegeidről. Gárdonyira mondom, akihez a tör-

téneti regényforma legkövetkezetesebben illett, hogy manapság nincs még egy múltbúvár Hunniában, benn és kívül, aki regényformában úgy ráérezne a múltra, mint tenmagad. Nekünk, regényhőseidnek, nemcsak magánéletünk van, de a társadalomhoz kapcsolódó társaságunk is; nemcsak a korabeli jelenben élünk, hanem lelki tartalmunkban ott motoz a mi múltunk is. Hanem, drága barátom, ne élj vissza múltba látó képességeddel! Az olvasó tudatlan, balga állat a sűrűsödő belvárosi omnibuszok forgatagában! Elütik a tények, mert gondolkodni nem, csak élvekedni szeret. Ami neked kézzelfogható, neki obscurus lehet, mint a közlekedést akasztó reggeli köd. Amiképpen Tolsztoj Leó a HÁBORÚ ÉS BÉKE írásakor részletes családfákat készített (habár regényének nyomtatott felszerelése ezeket eredetileg nem tartalmazta), azonképpen neked a családfát helyesebb lett volna az Előszóba illesztened, a neveket lehetőleg megtoldva, azoknak bece-, fölvevett és kitalált névvariánsaival is.

A regény szöttesében, mint a vertikálisan három részre osztott mennyezeti freskókon, alul, a földi terep alatt, és fölül, a levegőgében, honolnak az asszonyok. Főalakként Henriettet látjuk, ő ad legtöbbet magából, megélt, elképzelt és lehetséges kapcsolatok fűzik Jenőhöz és hozzám, vagyis a központi földi figurákhoz. De ott nyűzsög, alul, a szerencsétlen Teréz, és feljebb, bár ugyanabban a morális régióban, Baba. Az én babám. Pollyka még fiatal, s így nincs dezinálva, az ősasszonyok sincsenek, igaz, Apollónia és Katalnay Ida hovatartozását ítélje meg az olvasó – örökségük által. Fenti freskóhasonlatom nem pontos. Gobelinre gondoljunk inkább, ahol a férfiak vadásznak, az asszonyok himeznek, majd együtt ülnek le vacsorázni. Mindezt egyszerre látjuk a gobelinen, s ha már elolvastuk, a regényben.

Be kell vallanom, mi másvilágjak gyakran elkövetünk egy aprócska kis hibát. Mivel ismerjük a földi történesek végét, pillanatnyi helyzetváltozásainkat érzékeltetendő pozitívabban nyilatkozunk utólag, mint tettük azt annak idején. Ékesszólóbbak vagyunk egymás közti levelezésünk rekonstruálása közben (talán mert időnként e levelezés jegyzőjére, rajta keresztül a földi utókorra sanditunk), mint amikor a leveleket, oly gyakran sebtében, megirtuk. A lényegen nem vál-

* A teljes sorozat: A SZENTGÁLIAK (1943), a MENEKÜLŐK (1944), a BAKLOVAGOK (1983), az ÜNNEPRONTÓK (1989) és a hátralévő NAGY X (?) a magyar nemesi középosztály volt életének és szellemi felvérteztségének háromgenerációs, háromdimenziós regénye.

toztatunk, nem változtathatunk. Túlannról (azaz az én dimenzióból) nézve minden logikus, minden vargabetű vége kiegyenesedik, és beletalál a célpontba. Mikszáth Kálmán,* akit egyébként gyakran látok, mert gibicelek neki, úgy szerkesztette regényeit, hogy az anekdoták, mint a cserkésző vadászok a vadat, egyre inkább beközelítették a végkifejletet. Mihály fiam, te úgy szerkesztesz, mintha egyre csak szonátákat zongoráznál, holott észrevétlenül összehozod velük mint alkotóelemekkel, a zongoraversenyt.

A regényben minden helyreáll. Gyermekeim érzelmei. A párbajhősiesség. A műtörténeti mánia. A féken tartott és a féktelen szenvedélyesség. A baklovagság – a fordítva látás tudománya. Ősképkultusz. Fizikai és szellemi átöröklés.

Mi, messi árnyak a Purgatóriumban, csak sugallunk.** Az idézeteket az íródeákknak kell kikeresni. Dúskáló bősége ezeknek, a középkori latin himnuszról, Jenő szindarabján keresztül, egészen a népdalig, bökversikéig. Mégsem mondanám, hogy a könyv egésze, e hitelesítő eszközök révén, csupán utazás a századelőbe. Mi, akiknek már megadatik, hogy a múltat – saját jelenünket a földön – lepergetve, a földi jelent viszont egy-egy ráérző intellektus agymozgásán keresztül lássuk, a BAKLOVAGOK-at mai könyvnek is hisszük. Mert hiszen a bonyolult érzelmi magatartások körötkben is letapinthatók, Miskám. A regény egymás viszonylatában élő alakjai, amikor az lehetséges, nem függnék egymástól. Lételemük a függetlenség. Ez a korunkban is létező, családunkban hangsúlyozott vonás ma elterjedtebb. Ami a többi érzetet, tulajdonságot illeti, a büszkeség, dölyf, hiúság, féltékenység, szerelem, szeretet *az őseinktől való*; úgy adjuk tovább nektek, azon

* A nagy palóc, ha jól megszámlolom, annyi könyvet írt, mint Ferdinándy Mihály. De mig neki megadtott a helyben maradás és az anyanyelv mindenkori áldása, F. M. portugálul, spanyolul, németül is alkotott, angolul, latinul, franciául, olaszul is szólt, ha kellett, nem feledett, édes, kicsiszolt anyanyelve mellett. Magyar „mestere”, ha van ilyen – Kemény Zsigmond vala, kinek zordságát nem tanulta el; külföldi „tanító” közt Heidegger és Unamuno a fontosabbak. Ifjú titán Szondi Lipót és Kerényi Károly társaságában volt.

** Eumenisei közül Goethe (ki a felosztásért más-ként is felelős, lásd: WILHELM MEISTER hat könyvét) és Alighieri árnya egyaránt belengik a regénysorozat egészét

melegében, s ti gyermekeiteknek, más és más adagolásban. Tisztában látsz bennünket, mint mi, amikor éltünk, önmagunkat láthatuk. Ebből látszik, de csak a tudóknak, hogy távcsővel nézel, amibe belefér az egész kép. Saját korában nem ott fejeződött volna be a könyv, ahol befejeződik. Olvass el újra pár századvégi magyar regényt. Nagyobb részük szentimentalizmusba torkollik. Kisebb részük a társadalmi szatirába csúszik.

Szégyellettük megvallani titkos gondolatainkat.* Azon mesterkedtünk Jenővel, hogy valaki végre nyilvánosságra hozza ezeket.

Ég veled, Mihályom! Eme reflexiók közvetítésére, lábjegyzetelésére megkértük érdemtelen hivedet (mivel jobb nem akadt), kinek neve, jószerevel, rejtve maradjon.

Szentgáli Rudolf és Jenő

* A BAKLOVAGOK egymagában is delejes áthallásoktól telített történelmi-társadalmi regénysorozat – elődei és utódai nélkül családregény-keresztmetszet. Ferdinándy Mihály tekintélyes és sokágú életművében riválisa ennek a KUN LÁSZLÓ SIRATÁSA¹ (München, 1977). A magyar irodalomban egyedülállóan Ferdinándy Mihály minden műve kettős látást sugároz: az irodalmiak történeti, a történelmieket irodalmi látással, betekintéssel adnak könyveinek átható humanista visszfényt.²

Aki Odysseus doctusként a világot, annak egyetemeit peripatetikusan járta, ki külföldön is két helyütt lakik, ki messi városokba kirajzott leányait folyvást vándorolva, unokáit más nyelveken csalogva lelheti csak, annak aligha gyűlik egy szakajtóba oly sok fészekaljnyi intellektuális tojása. Holott az ideológia kikergette magyar polihisztor íróelmék között is – ilyen Cs. Szabó, Határ, a készségét tekintve Szabó Zoltán, irodalmi sokoldalúságát nézve Márai is – most már Ferdinándy Mihály életművével kellene szembenéznünk. Két okból: mert ő tud közülünk – mármint az írók között – a legtöbbet a magyar múltról (külföldiul írt monográfiái is jobbára ezt a tudásanyagot szélesítik), és mert róla, műveiről hallottunk és hallattunk ez idáig legkevesebbet. A változások utáni itthoni könyve első fecske volt, Rugási 1990-es *Jelenkor*-beli tanulmánya fehér holló; méltó, részletes értékelése még várat magára. Szolgáljanak e sorok adalékkul emez elkésett renaissance-hoz.

¹ II kiadás: Budapest, 1989.

² Három könyv kiemelendő: DER HEILIGE KAISER. OTTO III. Tübingen, 1961; EL EMPEROR CARLOS V. Rio Piedras, 1967; PHILIPP II. Wiesbaden, 1977.

³ GÓC ÉS MACÓC: A BIRODALOM VÉCNAPJAI. Budapest, 1990.